

Рыспаева Н.С.

**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНДАГЫ БУХГАЛТЕРИЯЛЫК
ЭСЕПТӨӨНҮ РЕФОРМАЛОО: КЕЛЕЧЕКТЕГИ ӨНҮКТҮРҮҮ
КӨЙГӨЙЛӨРҮ ЖАНА МАСЕЛЕЛЕРИ**

Рыспаева Н.С.

**РЕФОРМА БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА КЫРГЫЗСКОЙ РЕСПУБЛИКИ:
ВОПРОСЫ И ПРОБЛЕМЫ ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ**

N.S. Rysbaeva

**THE REFORM OF THE ACCOUNTING OF THE KYRGYZ REPUBLIC:
QUESTIONS AND FURTHER DEVELOPMENT OF PROBLEM**

УДК: 657: 657, 261.

Берилген илимий макалада, Кыргыз Республикасындагы базар экономикалык мамилелерин калыптандырууда жана өнүктүрүүдө бухгалтериялык эсептөөнү жакшыртуу зарылдыгы менен шартталаарын аныктоо менен эсептөөнүн жаңы системаларынын пайда болушу бухгалтериялык эсептөөнүн мыйзамдык базасынын иштелмесин ишке ашырууну, Кыргыз Республикасынын эсептөөсүн реформалоонун укуктук негиздерин формулировкалоону белгилеген.

Негизги сөздөр: бухгалтериялык эсеп, коммерциялык ишкердик, каржылык эсеп-кысап, эл аралык стандарттар, башкаруу субъектилери, бухгалтериялык эсептөөнү реформалоо, Евразиялык экономикалык биримдик (ЕАЭБ).

В представленной научной статье рассмотрены вопросы и проблемы развития бухгалтерского учета в Кыргызской Республике, введения международных стандартов и законодательно-правовых актов, а также создания профессиональных организаций. Определены основные направления дальнейшего развития бухгалтерского учета.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, коммерческая деятельность, международные стандарты финансовой отчетности, управление субъектов, реформа бухгалтерского учета, Евразийский экономический союз (ЕАЭС).

In the presented scientific article describes the issues and problems of development of accounting in the Kyrgyz Republic, and the introduction of international standartov legislation and regulations, and takzhe create professional organizations. The main directions of the further development of accounting.

Key words: accounting, mezh dunarodnye otchetnosti standards of financial accounting reform, the Eurasian Economic Union (EAEC).

Кыргыз Республикасындагы базар экономикалык мамилелерин калыптандырууда жана өнүктүрүүдө бухгалтериялык эсептөөнү жакшыртуу зарылдыгы менен шартталат. Акыркы эки он жылдыкта биздин өлкөдө адеп эсептөөнү реформалоо багытында абдан зор иштер жүргүзүлгөн. Реформалоонун негизине коюлган эң башкы максат – бул базар экономикасынын зарыл талаптарынан келип чыккан, эл аралык каржы эсеп-кысап стандарттарын жайылтуу болуп эсептелет.

Колдонулуп жатканы эл аралык каржы эсеп-кысап стандарттары эл аралык масштабдагы өнүгүү таанымдарына ээ болуу менен жеке улуттук бухгалтериялык эсептөө стандарттары үчүн аларды ар кайсы өлкөлөр пайдаланышкан. Андыктан аларды Малайзия, Сингапур түздөн-түз эсеп-кысаптарында пайдаланышкан, мындан тышкары ушундай жол

менен Канада, Австралия, Великобритания, КМШ өлкөлөрүнүн эл аралык стандартка жооп берген, улуттук эсеп-кысап системалары өнүккөн.

Эл аралык каржы эсеп-кысап стандарттарынын иштелмеси менен жетектөөчү уюмдары Австралия, Канада, Франция, Германия, Япония жана КМШ өлкөлөрү болгон, 1973-жылы уюшулган комитет иш жүргүзгөн. Анда ар кайсы өлкөлөрдүн жүздөн ашык уюмдары көрсөтүлгөн. Комитеттин бухгалтериялык эсеп-кысабы боюнча негизги милдеттери стандарттык эсептөө менен каржылык эсеп-кысабын жарыялоо жана формулировкалоо аларды эл аралык масштабда колдонуу жана таануу, ошондой эле, эсеп-кысаптарды берүү менен байланышкан, бухгалтериялык эсептөө жана процедуралык нормативдик стандарттарын унификациялоо менен жакшыртууга көмөктөшүү болуп саналат.

Эл аралык стандарт боюнча каржылык эсеп-кысап комитети, ар кандай эсептөө көйгөйлөрүн камтыган, эсептөө жана эсеп-кысап боюнча эл аралык стандарттарды чыгаруучу расмий түрдө таанылган жалгыз уюм болуп саналат. Алар төмөнкүдөй багыттарды камтыйт:

- жалпы усулдук (методологиялык) стандарттар;
- ишкерлик бириктирүүлөргө тиешелүү болгон стандарттар;
- мүлктүн өзүнчө түрлөрү жана каражаттары боюнча стандарттар;
- саясий социалдык жана мамлекеттик жардамдар боюнча маселелердин стандарттары.

Ар бир өлкөдө каржылык эсеп-кысапты ачууга жатуучу эсептөө усулдук (метод) жана маалыматтык маселелер, көп же аз даражада жергиликтүү нормативдик талаптар аркылуу жөнгө салынат. Эл аралык каржылык эсеп-кысап стандарттары жергиликтүү талаптардын мамилелери боюнча рекомендация кылуучу болуп саналат. Биздин өлкөдөгү бухгалтериялык эсептөө реформаларын жүргүзүү эл аралык стандарттарга багытталган.

Эсептөөнүн жаңы системаларынын пайда болушу бухгалтериялык эсептөөнүн мыйзамдык базасынын иштелмесин ишке ашырууну, Кыргыз Республикасынын эсептөөсүн реформалоонун укуктук негиздерин формулировкалоону белгиледи. Андыктан каржы-чарбалык ишмердүүлүгүнүн субъектилеринин жана усулдук сунуштамаларынын бухгалтериялык эсептөө эсеп планы боюнча, аны чарбалык субъектилерде, каржылык-насыялык мекемелерде,

банктык чөйрөлөрдө, бюджеттик уюмдарда колдонууну регламенттөөчү бухгалтериялык эсептөөнү киргизүү жобосу жана 2002-жылы «Бухгалтериялык эсептөө жөнүндө» мыйзамы ишке ашырылган. «Бухгалтериялык эсептөө жөнүндө» мыйзамда «Кыргыз менчиктин формаларына карабастан калктын кызыкчылыгы үчүн Республикасынын аймагында колдонулуучу бухгалтериялык эсептөөнүн бирдиктүү методологиялык негизин киргизүү менен каржылык эсеп-кысабын түзүү, Комитеттин МСФО Фонду боюнча (Лондон шаары) кабыл алынган, Эл аралык каржылык эсеп-кысап стандарттары болуп саналат (мындан ары МСФО)» [1].

Бухгалтериялык эсептөө жөнүндөгү мыйзамда, уюштуруунун жалпы принциптери жана концептуалдык бухгалтериялык эсептөөнү киргизүүнү; бул тармактардагы башкаруучу персоналдардын, юридикалык жана физикалык жактардын укугу, милдеттери жана жоопкерчиликти жоболору белгиленген. Анда бухгалтериялык маалыматтардын ишенимдүүлүгүн камсыздоо, каржылык эсеп-кысабы менен түзүү тартибин көрсөтүү жана бухгалтериялык эсептөөнүн бардык системаларын мамлекеттик жөнгө салуу ченемдери чагылдырылган.

УКК өлкөлөрүндө, ошондой эле, бухгалтериялык эсептөө реформалары жүргүзүлгөн жана жетекчилер, бухгалтерлер менен аудиттер жана башка кызматтык адамдар үчүн жогорку мамлекеттик деңгээлде аныкталган бухгалтериялык эсептөө жөнүндө Мыйзамдар кабыл алынган. Бул мыйзамдар базар экономикасында жана жарандык нормалар менен каржылык укукка ылайык бухгалтериялык эсептөө тажрыйбаларын өзүнө сиңирип алган.

Муну менен бухгалтериялык эсептөө мыйзамын чыгаруу «азыркы учурдагыларды каттоо жолу аркылуу өлчөөлөрдү, негиздүү чечимдер үчүн белгилүү субъектилер боюнча, активдер жөнүндөгү каржылык эсеп-кысап каражаттары, субъектилердин (юридикалык жактардын) чыгашалары менен кирешелерин, жеке капиталдарын, маалыматтарды берүү менен иштетүүлөр жөнүндө кабыл алынган» [2]. Эсептөөнүн объектиси болуп ишканалардын мүлкү, алардын милдеттери менен чарбалык операциялары эсептелет.

Ошондой эле, эсептөө объектисине жеке капиталдар, чарбалык ишмердүүлүктүн каржылык жыйынтыктары, каржылоонун булактары, бухгалтериялык эсептөөнүн эсебинин негизинде сөзсүз жана милдеттүү түрдө калыптандыруу жөнүндөгү маалыматтар кирет.

90-жылдардын аягында өлкөдө бухгалтериялык эсептөөнүн кийинки келечеги үчүн көптөгөн маселелерди чечүүчү, эл аралык стандарттар боюнча адистерди сертификациялоого даярдоо, профессионалдык билим берүүлөрдү жогорулатуу боюнча бухгалтерлерди профессионалдык жактан бириктирүү түзүлгөн.

Мунун негизинде бухгалтериялык эсептөөнү оптималдык жөнгө салуу үчүн мамлекеттик жана коомдук башталыштар айкалышы керек. Биздин өлкөдөгү бухгалтерлик кесип нормативдик-укуктук актыларды иштеп чыгуудагы өзүн-өзү башкарган уюмдардын катышуу формасында, кадрларды даярдоо жана кайра даярдоо, ошондой эле, алар тарабынан

профессионалдык этика жөнүндөгү иштелип чыккан кодексин негизинде, профессионалдык этиканы ишке ашыруу аркылуу жүзөгө ашат.

Кыргыз Республикасынын Салык Кодексин киргизүү эсептөөнүн бир түрү катары салыктык эсептөөнү жана эсеп-кысабын бөлүп көрсөтүү менен шартталат. Салык эсеби эсептөөнүн өз алдынча түрүн ишке ашыруу үчүн мүнөздүү болгон, укуктук натыйжасын жана көптөгөн айырмалануучу белгилерин жөнгө салуучу механизмдер өзүнчө усулу жана предмети бар.

Билим берүү системасында, ошондой эле, бухгалтериялык эсептөө тармагындагы адистерди даярдоо маселелери чечилүүдө. Студенттерди окутуу эки деңгээлдеги системага өтүшү билим берүүнүн Мамлекеттик стандарты боюнча Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан киргизилген. «Экономика» багытындагы стандарттар боюнча «Мамлекеттик жана муниципалдык башкаруу» дисциплинасы «Бухгалтериялык эсептөөнүн» базалык бирден-бир курсу болуп саналат. Ошондой эле, Магистирлик программада базалык элемент катары бухгалтериялык эсептөө киргизилген. Программанын мазмуну стандартта аны киргизүүнүн жаңы концепциялары чагылдырылган.

Муну менен бухгалтериялык эсептөөнүн кийинки өнүгүүсү мыйзамдык база боюнча, эл аралык стандартты жайылтуу менен байланышкан активдештирүү иштери бир катар маселелерди чечүүгө багытталышы керек. Бул алгачкы документтерди, айлантууну, эсептөөнү каттоолорду, бухгалтериялык эсептөө формаларын жана техникаларын ж.б.у.с. регламенттөөгө байланыштуу.

Азыркы күндө башкаруу системасындагы эсептөөлөрдү башкарууну иш жүзүнө ашыруу зарылдыгы күмөн саноону жаратпайт. Бирок өндүрүштүк системалар жана технологиялар менен байланышкан, теорияларды жана менеджменттердин тажрыйбаларын өөрчүтүүдө, керектүү деңгээлде өнүгүүгө ээ болгон колдонулуп жаткан эсептөөнүн башкаруу системаларынын сапатын жогорулатуу жана өнүктүрүү талаптары пайда болот. Бүгүнкү күнгө чейин Кыргыз Республикасында керектүү деңгээлде өнүгүүгө жете элек, бирден-бир стратегиялык башкаруу эсептөөсү жана анализдөөсү болуп саналган, эсептөөнүн башкаруу перспективаларына багытталган маселелер өзгөчө көңүл бурууну талап кылат. Бул багыттагы илимий кызматкерлердин жана бухгалтериялык эсептөө тармагындагы тажрыйбалуу адистердин алдында келечекте изилдене турган бадан зор иштер турат.

Кыргыз Республикасынын ЕАЭБке кириши менен ар кайсы өлкөлөрдүн катышуучулары менен бирдикте, базар экономикасынын шартындагы өнүгүү процессинин интеграциялык өнүгүүсү менен шартталат, ошондой эле, бухгалтериялык эсептөөсүн шайкештөө боюнча белгилүү иш чараларды жүргүзүүнү талап кылат.

Адабияттар:

1. Закон Кыргызской Республики «О бухгалтерском учете». // Нормативные акты Кыргызской Республики. - Б., 2002. - №10-3.

2. Постановление Правительства КР «О международных стандартах финансовой отчетности в КР» от 28.09.01 №953.
3. План счетов бухгалтерского учета финансово-хозяйственной деятельности субъектов, утвержденный Постановлением Государственной комиссии при Правительстве Кыргызской Республики по стандартам финансовой отчетности и аудиту от 18.11.2002. - №28. – Б., 2002.
4. Альжанова Н.Ш., Кунафина Г.Е. Методология оценивания рыночных рисков. // Материалы меж.науч-прак. конф., посвященной 75-летию КазНУ им. аль-Фараби «Конкурентоспособность экономики Казахстана: Ускорение модернизации национальной экономики и развитие корпоративных структур». - Ч.1: Под ред. К.Е. Кубаева. - Алматы: Казак университеты, 2008. - С. 42.
5. Алимбеков М.Т. Некоторые аспекты политико-правовой идентификации будущего Евразийского экономического союза. - Право и государство, 2013. - №1. - С. 45.
6. Фатхудинов Р. Стратегический маркетинг. - СПб.: Питер, 2002. - С. 448.

Рецензент: д.э.н., профессор Кулова Э.У.
